

Валерій Швецов: Приїхав Василь Захарович з Єгипту — зробив власну виставку, що гучно прозвучала. І не тому, що там екзотика Єгипту була, а він просто зробив не так, як тоді робили в Україні. Навіть, може, зробив так, як тоді забороняли робити.

Ведучий: Кожна скульптура єгипетського циклу виразно передає відблиск далеких земель, дихання епох, яскравість типажів, майстерність та образність мислення автора. Проте в ті часи до Василя Захаровича були серйозні претензії за відступ від так званого соцреалізму. Але слід віддати йому належне за те, що він тоді витримав тиск і лишився, перш за все, Художником.

Андрій Чебикін: Ви знаєте, доля скульпторів нелегка. Про те, що у нього було велике визнання, свідчать і нагороди, і міжнародні премії. Тобто з точки зору номінального визнання тут нема питань. Але складність долі скульптора полягає в тому, що коли художник робить твір, — його можна потім показати, а можна сховати в запасник. А коли стоїть пам'ятник, то тут, якщо схибив, то це на все життя. А якщо зробив талановитий твір, то на віки.

Більшість творчих праць Василя Захаровича — це талановиті твори, які житимуть вічно.

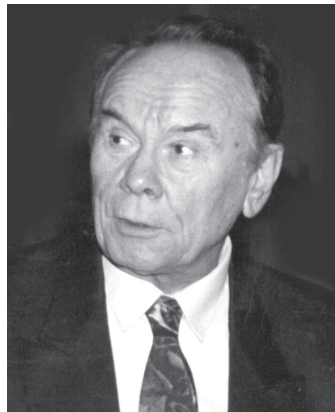
Ігор БЕЗГІН

*академік, віце-президент Академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор*

АНАТОЛІЙ НОВІКОВ (До 80-річчя від дня народження)

Ми домовились про зустріч о десятій в театрі...

А ось і він! Прямує нібито неспішно, але зібрано й зосереджено — ритуальна хода. В американському крилатому капелюсі, довгому світлому плащі, яскравому кашне, недбало перекинутому через плече. Романтичний, дещо консервативний смак. Стрункий, картинний, ніби тільки-но зійшов з голлівудського екрана 80-х — викапаний Клінт Іствуд. Людина без віку, чоловік на всі часи. Надлишком чарівності не страждає, хоча дехто й знаходить його невідпорним. Згусток енергії з холодним блиском в очах, кам'яним виразом обличчя й іронічно стиснутими губами, показною відстороненістю у манері спілкування. Зовнішньо неприступний, зібраний і цілеспрямований. Постава пречудова, авторитет безперечний. Нікому не кланяється й напевне дозволяє собі багато.

Наближається до службового входу. Чутка про його прибуття випереджає реальність його появи. Зустрічають. Навкруги шепочуться: «Не в дусі...». Дехто зникає. Звикнувши до захоплення сторонніх, звично невдоволений оточуючим. Не рахується ні з чийсь часом, проблемами, бажаннями. А не отримавши очікуваного, не втратить нагоди похизуватися хльостким, дошкульним афоризмом, болісно зачепивши при цьому чиєсь самолюбство. Та догм не проповідує — він так живе. Далі — пряма мова наказу:

— Очевидно, з причин відсутності таланту багато хто з творців, сідаючи на стілець, починають розгойдувати своє тіло. Їм здається, що у цей час вони схожі на іноземців. Так! На іноземців з острова Папуа, де не знають, до чого ці столи, стільці.

І далі, будьте певні, відповідний оргвисночок з прізвиськами і мірою покарання, що в редакції Командора означає «виховальними заходами». Будьте впевнені, зі стільцями у цьому театрі все в порядку, та, іронізує він, стосунки з папуасами на рівні.

Часом він нагадує мені — кого б ви подумали? — максималістку Мавку з «Лісової пісні», яка вимагала від Лукаша щоденного побиття світових рекордів духовності і відданого служіння ідеалу, а потім дивувалася втомленості обранця...

Зайве казати, що в цьому театрі сповідується єдиноначальність. Точніше, як сардонічно посміхається Анатолій Григорович, «озброєна до зубів єдиноначальність, щоб хтось і побоювався». Він неблаганний і у вимогах дотримання виконавської дисципліни, і усвідомленого дотримання заведених у театрі порядків, і у створенні творчої атмосфери на репетиції, і у підтриманні високих критеріїв творчості. Кredo тургенєвського Базарова — «я не поділяю нічиїх думок, маю свою» — цілком пасує до нього. Не доводиться дивуватися, що у ставленні до Командора, за очевидної й загальної поваги, в наявності, як би висловитися, і нелюбов, звісно, з «привітними» посмішками.

Чи треба додавати, що не кожен наважується йому перечити?

І все ж не покидає враження, наскільки самотня ця людина, постійно оточена людьми. Ніхто не знає, як раниць його нерозуміння, як дратує прихована байдужість одних і зачіпає не приховувана енергія домагань інших. До того ж, не всі однодумці є такими насправді. Збоку видно, що навколо нього, як це нерідко буває у подібних випадках, упадають ті, що бояться втратити роботу, і ті, котрі лестять, щоб наблизитись до нього. Розуміють, що на Майстрові тримається ця унікальна театральна конструкція — Кримський академічний драматичний театр імені Горького, і що, завдячуючи його надлюдським зусиллям, вони існують у мистецтві як реалізовані особистості у цій чудовій театральній оазі. В свою чергу, він знаходить порозуміння з усіма, розуміючи, що люблять переможців. Дозволяє собі бути великодушним і дозволяє підлещуватись. Зрештою, це спрацьовує на імідж театру, та й легенди складаються не відданими, а улесливими.

...Тим часом Майстер стрімко виходить з ліфта. Мимохідь, не дивлячись, проводить долонею по перилах сходів і, потираючи пальцями, — чи немає пилу? — поспішає до свого кабінету. Зараз, оглядаючись на зроблене, йому важко сказати, що складніше — створювати порядок чи день у день підтримувати його.

Чи немає пилу? Та такого чистого театру в житті бачити не доводилось. І, судячи з усього, не доведеться. Коли театри не живуть, а виживають — чи до чистоти? В хвилини гніву, а це трапляється у випадках щонайменшого порушення порядку в театрі, Майстер вибухає цитатою з Сухово-Кобиліна: «Такий, очевидно, має талант — все мати і все спалюжити!»

Заходимо до кабінету... Та це і не кабінет — магічна кабіна з орієнтальними вітражами (так що стін ніби немає зовсім), старовинними, ще «з того», дореволюційного, театру меблями, все в улюблених ним бежових тонах. Нас оточує колекційний живопис. І поміж прекрасних картин, щоправда, переважно у другій, меншій кімнаті, де відпочиває Майстер, висять його власні живописні, графічні й сценографічні роботи. До речі, і тут він Майстер. Усе в кабінеті підбрано не просто зі смаком, але за смаком і забаганками хазяїна. А що таке забаганки, як не вираз індивідуального смаку? Тут все узгоджено поміж собою у художню цілісність, кожна річ не випадкова і потребує уважного поцінування справжньої краси.

Краса, — любить повторювати Майстер, — не тло життя, а джерело натхнення, вона змушує бути на висоті, рухає багатьма починаннями. У цьому кабінеті можна репетирувати і медитувати, влаштовувати лукулівські бенкети і спати без просипу, переглядати акторів і прокручувати вибрані епізоди матчів Євроліги, показувати фокуси й підписувати контракти, розпикати порушників дисципліни і вшановувати ювілярів. І працювати до сьомого поту — тут відбуваються застольні репетиції.

А які люди тут бувають, дивуючись цій красі! Президенти і прем'єр-міністри, послы і аташе, мери і префекти, всесвітньо відомі актори і режисери. Тут, за задумом, мають відбуватися чудеса. Не плани складати — накреслення, не інженерні розробки — творчі проекти. Доктор Дапертутто, напевно, мріяв про подібний кабінет, блукаючи анфіладами кімнат у романтичному палаці, оснащеному під театр...

Перед моїм уявним поглядом постають 16600 квадратних метрів театального простору Кримського академічного драматичного театру імені Горького. За сезон тут грають понад 700

вистав. Практично всі — з аншлагами. Святкують принаймні десять прем'єр. Так і хочеться поставити після кожної інформації знак оклику.

Повільно обходимо вісім сценічних площадок — цю обґрунтовану і, як показав час, таку, що відбулася, спробу вловити глядацький попит у найширшому діапазоні очікувань, це матеріальне втілення вгадуваних і вгаданих людських зазіхань, смаків, зацікавлень, домагань, примх.

Основна сцена, названа, до речі, його іменем. Командор дивується:

— А що я міг зробити? Мене тоді взагалі в Криму не було.

Та це тільки початок. Бо далі розгортаються: мала сцена, філіал, музична сцена, шекспірівський театр, нова сцена, античний дворик, камерна сцена. А в мансарді ще й «вищий навчальний заклад» — школа-студія, яким також керує Новіков, готуючи акторів для свого театру і для всього Криму. Все це, що може існувати і автономно, становить єдиний театральний комплекс: драматичний театр, театр юного глядача, театр балету.

Театральний Ренесанс! І постать, гідна епохи Відродження.

Тож назвемо речі своїми іменами: перед нами — театральна імперія Новікова!

У першу чергу варто було б детальніше розповісти про безпрецедентний подвиг сценобудівництва Майстра. Не побачивши — у це повірити важко. Оглянувши — не можна не захопитись масштабністю цього задуму і всеохоплюваністю його втілення. Вражає не тільки архітектурний розмах і художня доцільність, співвідносність і взаємозв'язаність театального цілого та його частин, а, головне, творча наповнюваність, непояснювана доцентрова сила, яка художньо тримає цей величезний простір і створює могутнє й стабільне поле глядацького тяжіння Новіковграда для всього Криму. Новіковський театр фантастично популярний. Аналогів цьому в Європі не існує.

...Проходячи повз сценічний люк основної сцени, Майстер саркастично кидає, мовляв, лише його Воланд чого вартий! Воланд, що засумнівався у своєму скептицизмі, ледь не повірив у людину.

І перед очима пропливає ряд його блискучих акторських перевтілень.

Прекраснодушний і принадний зі знаком «мінус» — Вершинін у «Трьох сестрах»...

Олюднений, зі своєю правдою і правом на драму — Каренін в «Анні Кареніній»...

Парадоксально зближена і розглянута в одній морально-психологічній площині — доля вождя світового пролетаріату В. І. Леніна і останнього російського самодержця Миколи II...

Сповнений почуття власної гідності й непорушної правоти в осмисленні корінних підвалин життя — Вишневський у «Тепленькому місці»...

Сквозник-Дмухановський — ніякий не гоголівський городничий, що трясеться перед ревізором зі столиці. Типовий мер сучасного міста, чи то легко сів у зручне крісло колишній партпрацівник, чи то піднесений часом у вищі коридори влади профспілковий бос...

Здалося навіть, що варто було б почати книгу з цієї акторської індивідуальності, що не впливається в жодні театрознавчі кліше. Але тут же промайнула зустрічна думка: вибудовані таким чином ролі — це ж трактування, концепція, а відтак — режисура. Тобто починати треба з тієї іпостасі творчої особистості Майстра, яка іменується режисурою.

І раптом, ніби даючи можливість неспішно роздивитись фойє основної сцени, де висить його портрет на весь зріст, — ну, чим не «Утро нашей Родины»? — Командор зникає... Мовчки розчиняється у просторі. Як його Воланд, ледь не в серпанку і спалахах.

І перед очима моментально виникають кліпові фрагменти з його вистав різних років. Сценостроєння несхожих масштабів і домагань. Завжди жорстко концептуальні, концентровано змістовні, з пристрастями, що киплять, незмінно з долею епатажу. Пригадуються...

У першу чергу «Цар Федір Іоаннович» Олексія Костянтиновича Толстого, що заклав фундаментальні засади нового — Новіковського театру в Криму.

Етапний для театру в плані соціально-психологічного викриття святенництва, фарисейства, двоєдушності спектакль за твором Максима Горького «Останні».

Обов'язково «Версія» Олександра Штейна про трагічну долю Олександра Блока, де вперше у радянському театрі був введений на сцену образ Ісуса Христа.

Багатостраждальне «Гніздо глухаря» Віктора Розова зі збірним образом радянської бюрократії, яке вперше в СРСР побачило сцену в Сімферополі і наробило стільки галасу у вищих партійних інстанціях.

Звісно ж, роман Михайла Булгакова «Майстер і Маргарита», знов-таки вперше, до Любимова, представлений А. Новіковим на радянській сцені, з його містикою рутинного існування у радянському соціумі.

Шиллерівська трагедія «Підступність і кохання», несподівано позбавлена романтичного фльору, — про безнадійність протистояння піднесених почуттів, за відсутності вольових зусиль, житейській прагматиці, наділений волею і мудрістю досвіду.

Шекспірівський «Річард III» з нещадним аналізом інтелектуального злочинства. Зло у його, так би мовити, чистому вигляді, у неприхованому цинізмі діянь.

«Тепленьке місце» О. Островського — про безпомічність безкрилого добра перед реальністю впевненого у своїй силі зла.

Гоголівський «Ревізор» з несподівано публіцистичним перегуком часів і сумним подивуванням автора вистави щодо незмінності суспільної моралі, повторюваності колізій, відсутності ревізора в людських душах.

З відстані часу виявилось, що п'єси Антона Чехова «Чайка», «Три сестри», «Дядя Ваня» прозвучали в Анатолія Новікова як триптих про бездіяльне добро й воскрешають у пам'яті жорсткі сценічні побудови Ефроса.

Уявіть собі, що «Поминальна молитва» за Шолом-Алейхемом у режисерській концепції А. Новікова, з Віктором Навроцьким у ролі Тев'є та сценографією Юрія Суракевича, не поступається франківській виставі Сергія Данченка, Богдана Ступки, Данила Лідера.

Лесковська «Леді Макбет Мценського повіту», поставлена Новіковим в інсценізації Андрія Гончарова, одного з його московських наставників у мистецтві, досягає трагічних висот і не потьмяніє поруч зі знаменитим спектаклем учителя.

А чого варті останні — яскраві вистави Новікова! Суцільні сценічні першопрочитання: «Священний вогонь» Сомерсета Моема, відкриття в Україні блискучого англійського комедіографа Куні — «№ 13», «Надто одружений таксист»...

Взагалі, все це майже неправдоподібна історія.

Навколо Майстра все рухається, і він у цій історії менш за все нагадує сценічного патріарха — рухається разом зі своїм часом. Фантастична працездатність! Нестримна фантазія! Одне акторське покоління у його виставах змінюється іншим — а вистави живуть десятиріччями. Він любить ставити п'єси з життя коронованих осіб — ну є така слабкість. Який блискучий ряд королев — від шановної народної артистки, ветерана театру, до наймолодшої в театрі заслуженої артистки...

У чехарді перемін відомчого начальства, міністрів, прем'єр-міністрів, урядів він незмінно вкорінене у головах тих, хто тимчасово при владі, думку про те, що театральне мистецтво в Криму є державною справою особливої ваги, і тому театр має бути не тільки предметом гордості і демонстраційних показів для почесних гостей, а й об'єктом постійного піклування та неухильних клопотів.

Давно вже немає держави, де він жив. Почав будувати театр в одній країні — СРСР, продовжував у співдружності незалежних держав, завершує в третій — Україні. Докорінно змінилась соціальна структура суспільства, трансформувались, відповідно, умови існування мистецтва в соціумі. Та, здається, ніхто і ніщо не може вплинути на владну ходу Командора у просторі і часі театру. Хоча й не скажеш, що все це його не стосується. Ще й як стосується! Було навіть, що його намагалися збити з ніг. Однак він перебуває у непохитній, я б сказав екзистенціальній, впевненості, що справжній театр потрібен людям завжди і обов'язково буде запитуваним і в цій, поки ще небагатій, з невагомим шаром духовності країні.

Міфологічний образ! Воістину: якби Анатолія Новікова не було, його варто було б вигадати...

Ростислав КОЛОМІЄЦЬ
член-кореспондент АМУ